

УДК 339.17
JEL: Q13, Q18

Олександр Маслак

*Сумський національний аграрний університет
Україна*

СУБ'ЄКТИ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз суб'єктів ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні. Зокрема визначено основні форми господарювання в аграрному секторі, проаналізовано наявні форми господарювання при виробництві та збуті органічної продукції, визначено пріоритетні напрями спеціалізації виробників органічної продукції, враховуючи їхні організаційно-правові форми господарювання.

Ключові слова: *органічна продукція, ринок органічної продукції, суб'єкти ринку.*

Александр Маслак

*Сумской национальной аграрный университет
Украина*

СУБЪЕКТЫ РЫНКА ОРГАНИЧЕСКОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ

В статье проведен анализ субъектов рынка органической сельскохозяйственной продукции в Украине. В частности определены основные формы хозяйствования в аграрном секторе, проанализированы функционирующие формы хозяйствования при производстве и сбыте органической продукции, определены приоритетные направления специализации производителей органической продукции, учитывая их организационно-правовые формы хозяйствования.

Ключевые слова: *органическая продукция, рынок органической продукции, субъекты рынка*

Oleksandr Maslak

*Sumy National Agrarian University
Ukraine*

THE SUBJECTS OF THE MARKET OF ORGANIC AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

The organic market in Ukraine is actively developing. In recent years, there has been an increase in the number of farms that are engaged in the production and marketing of such products.

The area under cultivation of organic agricultural products is increasing. At the same time, on the domestic market organic products are produced by farms of various organizational and legal forms of management.

The subjects of organic market in Ukraine are analyzed in the article. In particular, the main forms of management in the agrarian sector are determined, the analysis of existing forms of management in the production and marketing of organic products is carried out, the priority areas for specializing in the production of organic products have been determined, taking into account their organizational and legal forms of management.

The results of the conducted studies show that less expensive types of organic agricultural products are produced mainly in medium-sized enterprises of collective organizational form. In turn, labor-intensive types of organic products, in particular: potatoes, vegetables, milk, meat, are produced mainly by small-scale business entities. In the future, small-scale producers of organic products will provide food for local consumers, and medium-sized farms will contribute to filling the domestic market and form batches of products for sale abroad.

Key words: *organic products, organic market, subjects of organic market.*

Постановка проблеми. Розвиток ринкової інфраструктури АПК є невід'ємною умовою становлення цивілізованих відносин між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції та продовольства. Відсутність дієвих механізмів її функціонування знижує ефективність діяльності суб'єктів господарювання. Така ситуація негативно позначається на собівартості сільськогосподарської продукції, її якості, формуванні цін, фінансовому та інформаційному забезпеченні. Наразі для зберігання та реалізації товарних партій органічної продукції використовують наявну інфраструктуру аграрного ринку, яка не в повній мірі забезпечує потреби операторів цього ринку. Відсутність налагоджених каналів збуту продукції, розрізненість дій окремих складових частин інфраструктури, ускладнює формування товаропотоків і забезпечення ринкового ціноутворення.

Крім того, залишається проблемним формування товарних партій органічної продукції та їх подальше систематичне постачання в роздрібну мережу. Тому виникає потреба в розбудові додаткових ринкових утворень, які мають займатися заготівлею в дрібнотоварних виробників органічної продукції та її збутом, а також визначенні організаційно-правових форм діяльності таких утворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проводячи відповідні дослідження, використовували праці вітчизняних учених, зокрема, таких як: Г. Антонюк [6], В. Артиш [5], Р. Безус [6; 7], Ю. Власюк [9], Є. Данкевич [8], Т. Зігг, Н. Прокопчук [9], Г. Чорний [5], а також зарубіжних науковців: В. Терзієва та К. Арабської [10; 11]. У свою чергу, під час вивчення проблем розвитку організаційно-правових форм господарювання розглядали наукові праці І. Брюховецького, В. Єфанова [1] та інших авторів. Разом з тим, наразі відсутні результати наукових досліджень з визначення більш придатних для виробництва та збуту органічної продукції форм господарювання, що й зумовило тематику цієї статті.

Мета статті передбачає визначення перспективних форм організації

виробництва й збуту органічної сільськогосподарської продукції в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: визначити основні форми господарювання в аграрному секторі, провести аналіз наявних форм господарювання під час виробництва та збуту органічної продукції, визначити пріоритетні напрями спеціалізації виробників органічної продукції, враховуючи їхні організаційно-правові форми господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінуюче місце серед суб'єктів господарювання в аграрному секторі належить такій формі організації як підприємство. Поняття «підприємство» є узагальнювальним. Воно, по-перше, визначає суб'єктів господарського права всіх видів залежно від форм власності в Україні (організаційні форми й види підприємств). По-друге, це поняття є загальногалузевим, тобто характеризує форму господарювання в промисловості (фабрики, заводи), будівництві, транспорті, сільському господарстві, торгівлі. Це зумовлено особливими економічними та соціальними функціями підприємства в економічній системі, а саме функціями товаровиробника, який задовольняє суспільні потреби в продукції, роботах, послугах [1, с. 56].

За організаційною формою вітчизняне законодавство виділяє такі види підприємств: приватні, колективні, господарські товариства, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, комунальні та державні. Крім цього, в Україні діють й інші види підприємств, зокрема: індивідуальні, сімейні, спільні (у тому числі з іноземними інвестиціями). Підприємства різних організаційно-правових форм є основою аграрного бізнесу України. В Україні, характеризуючи суб'єктів господарської діяльності, вживають такі поняття, як організаційні форми, види та категорії підприємств. Кожне з них застосовують під час класифікації підприємств за окремими ознаками [1, с. 57].

Організаційна (організаційно-правова) форма передбачає класифікацію підприємств залежно від трьох форм власності, та від способів розмежування в підприємствах форм власності й управління майном. Суб'єкти господарювання, що належать до підприємництва в сільському господарстві, розрізняють за правовими, фінансово-економічними й організаційно-управлінськими ознаками. Зокрема, правові ознаки характеризують юридичні аспекти створення статутного фонду підприємства, статусу його учасників (або засновників), регулюють майнові відносини між учасниками та підприємствами. До правових ознак відносять: право власності на капітал; джерела формування та розмір статутного фонду; обмеження права стати учасником; права учасника на майно в разі виходу з підприємства; юридична відокремленість підприємства від учасників.

Фінансово-економічні ознаки дозволяють з'ясувати й однозначно визначити належність учасникам відповідної частки прибутку; рівня загрози ризиків учасникам (майнові, грошові), в тому числі в разі припинення діяльності суб'єкта господарювання. До фінансово-економічних ознак відносять: участь у розподілі прибутків; відповідальність за зобов'язаннями;

розподіл майна за припинення діяльності підприємства.

У свою чергу організаційно-управлінські ознаки характеризують можливість для учасників займатися безпосередньо управлінською роботою, тобто виконувати функції керівництва фірмою, впливати на оперативну виробничо-господарську діяльність, у тому числі забезпечення трудовими ресурсами. До організаційно-управлінських ознак належать: участь в управлінні підприємством; використання найманої праці; автономність виробничо-господарської діяльності учасників [1, с. 58].

З 2000 р. в Україні почали формуватись нові організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств ринкового типу, що стало наслідком зміни форм власності суб'єктів господарювання. Дані табл. 1, свідчать, що у 2015 р. серед сільськогосподарських підприємств найбільше було фермерських господарств, частка яких у загальній чисельності перевищувала 71 %. Формування такої структури підприємств аграрного сектора України з домінуванням господарств приватної форми власності стало результатом реформування економіки галузі (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Структура сільськогосподарських підприємств України

Суб'єкти господарювання	2012 р.		2015 р.	
	Кількість, од.	Частка, %	Кількість, од.	Частка, %
Господарські товариства	8235	16,7	7721	17,0
Приватні підприємства	4220	8,5	3627	8,0
Кооперативи	848	1,7	596	1,3
Фермерські господарства	34035	68,9	32303	71,2
Державні підприємства	296	0,6	241	0,5
Підприємства інших форм господарювання	1781	3,6	891	2,0
Усього	49415	100	45379	100

Джерело: [2].

На кінець досліджуваного періоду частка державних підприємств сільського господарства України в загальній їхній кількості становила лише 0,5 %. У свою чергу державне підприємство представляє собою організаційно-правову форму підприємства, заснованого на державній власності. Державні підприємства як суб'єкти однієї форми власності (організаційної форми) поділяють на види: державні підприємства, засновані на загальнодержавній власності; державні комунальні підприємства, засновані на власності адміністративно-територіальних одиниць [1, с. 59].

Колективне підприємство як організаційно-правова форма господарювання в аграрному секторі України представлено, здебільшого, господарськими товариствами різних видів і кооперативами. У загальній кількості підприємств їхня частка у 2015 р. становила 17 та 1,3 % відповідно, що свідчить про значну схильність приватних власників до колективного господарювання. Колективне підприємство (або «підприємство колективної власності») – це організаційно-правова форма підприємства, заснованого на одному або кількох видах

колективної власності. Визначення «колективне» означає, що підприємство належить колективу співвласників (засновників, учасників), які діють як один суб'єкт права колективної власності. Правосуб'єктність власника (у цьому разі колективу або групи власників, організованих у колективне підприємство з правами юридичної особи) реалізується через юридичну особу – підприємство, що володіє, користується та розпоряджається майном відповідно до свого статуту. Право колективної власності в колективному підприємстві безпосередньо здійснюють його органи управління, якими є загальні збори або конференція трудового колективу та правління [1, с. 60].

Найбільша частка серед суб'єктів організаційно-правових форм господарської діяльності сільського господарства України належить приватним підприємствам. Здебільшого це фермерські господарства. Загалом приватне підприємство – це організаційно-правова форма підприємства, заснованого на приватній власності однієї або кількох фізичних осіб. Визначення «приватне», крім форми власності, виражає головну особливість правового становища підприємства цієї організаційної форми, коли власність й управління майном не розмежовують. Відповідно до суб'єктів права приватної власності можна виділити три види приватних підприємств: індивідуальне приватне підприємство, засноване на приватній власності та праці однієї фізичної особи (підприємство однієї особи); сімейне приватне підприємство, засноване на приватній власності та праці громадян, що проживають спільно як члени однієї сім'ї (наприклад, сімейним підприємством може бути селянське (фермерське) господарство); приватне підприємство з правом найму робочої сили, засноване на приватній власності окремого громадянина України, який використовує найману працю. Якщо приватне підприємство має не одного, а кількох власників (наприклад, сімейне), його майно є спільною власністю. Інша, тобто часткова спільна власність, має визначатися письмовою угодою власників майна.

У 2015 р. нараховувалося понад 32 тис. фермерських господарств, у власності та користуванні яких було 4,3 млн га сільськогосподарських угідь, у тому числі 4,2 млн га ріллі. На одне господарство в середньому припадало сільськогосподарських угідь – 134,5 га, у тому числі 130,7 га ріллі, що на 15 % більше проти попереднього року. Орендовані землі фермерських господарств становили понад три четверти загальної площі земель у їхньому користуванні [2]. Інші типи підприємств у кількісній структурі організаційних формувань сільського господарства України, такі як спільні й іноземні підприємства, займали близько 2,0 %.

Особливою категорією сільськогосподарських підприємств є малі підприємства. Ця категорія визначає техніко-економічну класифікацію підприємств за всіма організаційно-правовими формами залежно від кількості працівників. За цією ознакою розрізняють малі та інші (середні, великі) підприємства. При цьому чисельність працівників, за якою підприємство належить до малих, диференційована залежно від галузей національної

економіки, зокрема в промисловості та будівництві – до 200 чол.; в інших галузях виробничої сфери, в тому числі сільському господарстві – до 50 чол. Малі підприємства відокремлено в самостійну категорію з метою розвитку малого бізнесу шляхом надання їм певних пільг і преференцій порівняно з іншими суб'єктами господарювання. Держава стимулює розвиток малих підприємств України, надає пільги під час оподаткування, одержання державних кредитів, створює фонди сприяння розвитку малих підприємств тощо.

В останні роки в Україні активно розвивається ринок органічної сільськогосподарської продукції. За підсумками 2015 р. вартість внутрішнього споживчого ринку органічної продукції досягла майже 18 млн євро, або 3 євро/душу населення. Для порівняння, у 2010 р. український ринок органічних продуктів оцінювали на рівні 2,4 млн євро [3].

Споживання органічної продукції збільшується, особливо у великих містах. Найбільшим попитом серед органічних продуктів користуються молоко та молочні продукти, м'ясо та м'ясні продукти, овочі та фрукти, соки, крупи, борошно тощо. Реалізація продукції відбувається як через мережі супермаркетів, так і через спеціалізовані магазини, що займаються продажем органічних продуктів, а також в останній час – через мережу Інтернет [4].

Формування внутрішнього ринку органічної продукції відбулося за рахунок збільшення операторів цього ринку та розширення сертифікованих площ, придатних для вирощування таких сільськогосподарських культур. За даними Федерації органічного руху в Україні, у період з 2005 р. до 2015 р. загальна чисельність органічних господарств збільшилася до 210, або майже втричі. При цьому площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощуванням органічної продукції, досягла у 2015 р. майже 411 тис. га, що більше порівняно з 2010 р. в 1,7 раза. Загалом частка українських сертифікованих органічних площ становить близько 1,0 % загальних сільськогосподарських угідь. Це дало змогу Україні зайняти перше місце в східноєвропейському регіоні за сертифікованими площами органічної ріллі та зміцнити свої позиції у двадцятці світових країн-лідерів органічного виробництва.

Найбільшу частку в структурі виробництва органічної сільськогосподарської продукції займають зернові, зернобобові та олійні культури. На менших площах вирощують овочі, фрукти, зелень, виноград, баштанні культури. Разом з тим вирощування органічної сільськогосподарської продукції має великі перспективи в Україні, що підтверджено дослідженнями вітчизняних науковців [5; 6; 7; 8; 9]. До того ж, зростання попиту на органічну продукцію в країнах Європейського Союзу, що підтверджено науковими дослідженнями в цих країнах [10; 11], розширює для України можливості для реалізації такої продукції. При цьому необхідно визначитися із організаційно-правовими формами господарювання, прийнятними для вирощування органічних культур і виробництва органічних продуктів харчування.

Федерацією органічного руху в Україні та Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) на початку 2014 р. було зібрано інформацію про 92 операторів ринку органічної продукції України, що сертифіковані міжнародними сертифікаційними органами [9]. За результатами аналізу зібраних даних з'ясовано, що основними формами господарювання на ринку органічної продукції виявилися господарські товариства (рис. 1).

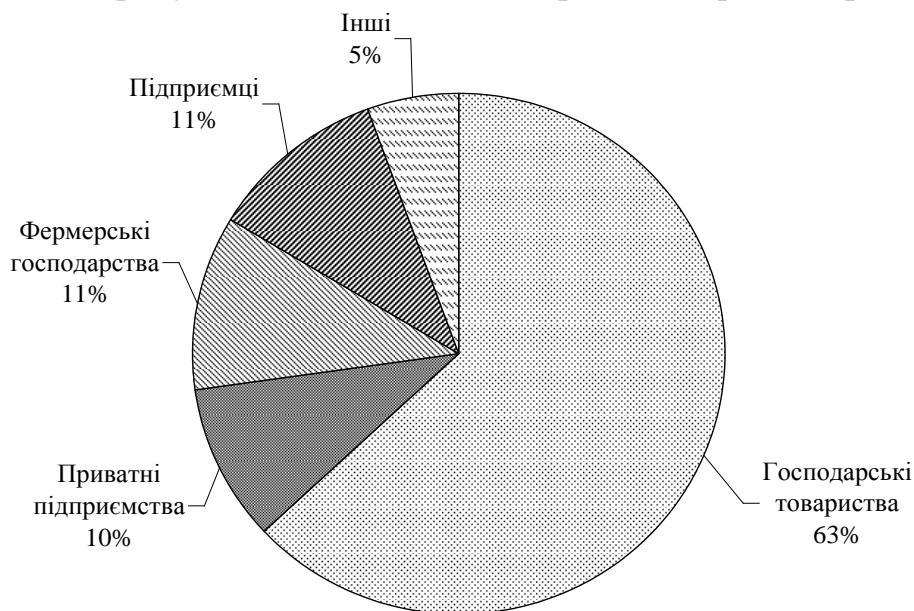

Рис. 1. Структура сільськогосподарських підприємств-операторів ринку органічної продукції України за організаційними формами господарювання

Джерело: [9].

Разом з тим, понад 10,0 % у загальній структурі суб'єктів господарювання займали кооперативи, приватні підприємства та фермерські господарства. Таким чином, середні за розмірами господарства, які забезпечені земельними, трудовими ресурсами та основними засобами виробництва, вирощували менш затратні сільськогосподарські культури. Серед них переважали зернові та зернобобові культури, олійні культури. При цьому суб'єкти господарювання, що належать до малих форм організації діяльності, з нижчим рівнем забезпечення виробничими ресурсами, займалися виробництвом більш трудомістких видів продукції, зокрема, картоплі, овочів, молока, м'яса. Таким чином, більш масштабне виробництво надає змогу формувати великі партії товарної продукції для дальшої переробки та реалізації як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. У свою чергу дрібнотоварні господарства за результатами органічного виробництва сприятимуть системному наповненню місцевих ринків якісною продукцією.

Висновки. Ринок органічної продукції в Україні активно розвивається. Упродовж останніх років спостерігається зростання чисельності господарств, які займаються виробництвом і збутом такої продукції. Збільшуються площі під вирощуванням органічної сільськогосподарської продукції. При цьому на

внутрішньому ринку представлено органічну продукцію, що вироблена господарствами різних організаційно-правових форм. Результати проведених досліджень свідчать, що менш затратні види органічної сільськогосподарської продукції, а саме зерно та олійне насіння, виробляють здебільшого в середніх за розмірами підприємствах, що належать до господарських товариств. У свою чергу трудомісткі види органічної продукції, зокрема: картопля, овочі, молоко, м'ясо, виробляють переважно суб'єкти малих форм господарювання. У перспективі дрібнотоварні виробники органічної продукції забезпечуватимуть продовольчі потреби місцевих споживачів, а середні за розмірами господарства сприятимуть наповненню внутрішнього ринку та формуватимуть партії продукції для реалізації за кордоном.

Список використаних джерел

1. Розвиток аграрного бізнесу в Україні: монографія / за ред. І. М. Брюховецького – Суми : СНАУ, 2016. – 365 с.
2. Сільське господарство України за 2015 рік : стат. зб. – К. : Держслужба статистики України, 2016. – 362 с.
3. Органік в Україні : Федерація органічного руху в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://organic.com.ua>.
4. Маслак О. М. Формування ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Маслак // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 10. – С. 189–192. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/40.pdf>.
5. Артиш В. І. Перспективи формування ринку органічної продукції в Україні / В. І. Артиш, Г. М. Чорний // Науковий вісник НУБіП України. – 2010. – Вип. 154. – С. 23–29.
6. Безус Р. М. Ринок органічної продукції в Україні: проблеми та перспективи / Р. М. Безус, Г. Я. Антонюк // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 47–52.
7. Bezus R. Ecological agroproduction in conditions of sustainable development of an economy / R. Bezus, N. P. Dubrova, A. Bornodo // International scientific journal «Progress». – 2014. – № 1–2. – P. 58–63.
8. Dankevych Y. Ecologically certified agricultural production management system development [Electronic resource] / Y. Dankevych, V. Dankevych, O. Chaikin // Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal. – 2016. – Vol. 2. – No. 4. – P. 5–16. – Mode of access : www.arejournal.com.
9. Prokopchuk N. Ukrainian Organic Business Directory / N. Prokopchuk, T. Sigg, I. Vlasiuk. – Swiss Research Institute of Organic Agriculture, 2014. – 201 p.
10. Terziev V. Entrepreneurship in organic production – an incentive for sustainable rural development [Electronic resource] / V. Terziev // Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal. – 2016. – Vol. 2. – No. 4. – P. 30–42. – Mode of access : www.are-journal.com.
11. Arabska E. Organic production: innovations and sustainability challenges in

development framework and management / E. Arabska. – Germany : Lambert Academic Publishing, 2014. – 164 p.

References

1. Briukhovetskyi, I. M. ed. (2016), *Rozvy`tok agrarnogo biznesu v Ukrayini* [Development of the agricultural business in Ukraine], SNAU, Sumy, Ukraine.
2. State Statistics Service of Ukraine (2016), *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy 2015. Statystychnyj zbirnyk* [Agriculture of Ukraine 2015. Statistical yearbook], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
3. Organic in Ukraine: Organic Federation of Ukraine, available at: <http://organic.com.ua>.
4. Maslak, O. M. (2016), Formation of the market for organic agricultural products in Ukraine. *Global and national problems of economics*, no. 10, pp. 189–192, available at: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/40.pdf>.
5. Artysh, V. I. and Chorny, H. M. (2010), Prospects for formation of the market of organic products in Ukraine. *Scientific Journal of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*, vol. 154, pp. 23–29.
6. Bezus, R. M. and Antoniuk, H. Ia. (2011), Market of organic products in Ukraine: problems and prospects. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 47–52.
7. Bezus, R., Dubrova, N. P. and Bornodo, A. (2014), Ecological agroproduction in conditions of sustainable development of an economy. *International scientific journal «Progress»*, no. 1–2, pp. 58–63.
8. Dankevych, Y. (2016), Ecologically certified agricultural production management system development. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*, vol. 2, no. 4, pp. 5–16.
9. Prokopchuk, N., Sigg, T. and Vlasiuk, I. (2014), *Ukrainian Organic Business Directory*, Swiss Research Institute of Organic Agriculture, Swiss.
10. Terziev, V. (2016), Entrepreneurship in organic production – an incentive for sustainable rural development. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*, vol. 2, no. 4, pp. 30–42.
11. Arabska, E. (2014), *Organic production: innovations and sustainability challenges in development framework and management*, Lambert academic publishing, Germany.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Маслак О. Суб'єкти ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні [Електронний ресурс] / О. Маслак // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2017. – Vol. 3. – No. 2. – P. 122–131. – Mode of access : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Maslak, O. (2017), The subjects of the market of organic agricultural production in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 3, no. 2, pp. 122–131, available at: www.are-journal.com.